

KUK ENIKŐ¹

A KATASZTRÓFAVÉDELMI TERMINOLÓGIA AZONOSÍTÁSA: A MÚLT EREDMÉNYEI ÉS A JÖVŐ KIHÍVÁSAI

(IDENTIFYING DISASTER MANAGEMENT TERMINOLOGY: PAST EFFORTS AND FUTURE CHALLENGES)

Absztrakt

A legjelentősebb nemzetközi szervezetek már évtizedekkel ezelőtt felismerték az országokon átívelő összefogás szerepét a katasztrófavédelem területén, azonban a nemzetek közötti információáramlást és együttműködést még napjainkban is nehezítik a nyelvi akadályok. Ezen tevékenységek folyamán a katasztrófavédelem szaknyelve (regisztere) kerül előtérbe, amelynek körülhatárolására és oktatására még egyelőre csak kezdeti és nem összehangolt lépések történtek meg. A cikk kísérletet tesz az eddigi eredmények áttekintésére, valamint rámutat a további feladatok lehetőségeire illetve kihívásaira is, katasztrófavédelmi és nyelvészeti szempontból egyaránt, amelyek a jövőben a katasztrófavédelmi felsőoktatásba és továbbképzésekbe beépítve kedvező változásokat eredményezhetnek.

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, nemzetköziség, szaknyelv, nyelvoktatás

Abstract

The most significant international organisations recognised the role of cross-border cooperation decades ago in the field of disaster management. However, language barriers can still be considered a hardship to information flow and cooperation among nations. During these activities, the specialised language (register) of disaster management is at the forefront, yet only initial and uncoordinated steps have been taken to specify and teach it. The article makes an attempt to review efforts to date and to point out the future opportunities as well as challenges, both from the viewpoint of disaster management and linguistics. Incorporating the results into higher education and continuing training of disaster management may lead to favourable changes.

Keywords: disaster management, internationalism, ESP, language teaching

BEVEZETÉS

Napjainkra a biztonság lényegesen összetettebb fogalommá vált, a katonai biztonságon túl magában foglalva a gazdasági, szociális, társadalmi és környezeti dimenziókat. A biztonság széles spektrumának megfelelően a változatos kihívásokra adandó válaszok sem tisztán katonai jellegűek. A háborús fenyegetettség a fejlett országokban, így hazánkban is jellemzően alacsony szintű, azonban a természeti (geológiai, hidrológiai, meteorológiai, stb.) és a civilizációs veszélyek (vegyszeres, nukleáris balesetek, tüzesetek, veszélyes áruk szállítása, migráció, járványok, stb.) továbbra is jelentős kockázattal bírnak. Ezen események

¹ Katasztrófavédelmi Intézet, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, angol nyelvtanár. E-mail cím: kuk.eniko.eszter@uni-nke.hu. ORCID: 0000-0003-3365-5989

KUK ENIKŐ: A katasztrófavédelmi terminológia azonosítása:
a múlt eredményei és a jövő kihívásai

kezelésében a katasztrófavédelem fokozottan részt vesz, garantálva ezáltal a biztonság egyes elemeinek megteremtését.

A legjelentősebb nemzetközi szervezetek, az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Európai Unió (EU) már évtizedekkel ezelőtt felismerték az országokon átívelő összefogás szerepét a katasztrófavédelem területén. Annak ellenére, hogy ez a szakterület nem tartozik szervesen a kezdeti célkitűzéseik közé, a kihívások jellegének változására válaszul egyre központibb szerepet kap az előbb említett szervezetek életében és a katasztrófavédelem területén is ösztönzik a nemzetek közötti együttműködést, a közös célok érdekében tett közös erőfeszítéseket.

A nemzetközi nyitásnak és a nemzetközi kapcsolatépítésnek az egyik gyakorlati feltétele a gördülékeny kommunikációhoz szükséges idegennyelv-tudás, azon belül is az idegen szaknyelv ismerete, ami elősegíti a naprakész információkhoz történő hozzáférést, illetve a saját eredmények szélesebb körben történő ismertetését. A ma szakembereinek, legyen bármi is a szakterületük, sok esetben nem elegendő a szaktudás megszerzése, hiszen idegennyelv-tudás nélkül beszűkülnek a kapcsolatépítési lehetőségeik és a szakterületükön történő fejlődésnek csupán egy szeletét, a hazai eredményeket tudják közvetlenül nyomon követni.

A globalizálódott világban tehát jogos követelményként fogalmazható meg a magas szintű idegennyelv-tudás, azonban a nemzetek közötti információáramlást és együttműködést még napjainkban is nehezítik a nyelvi akadályok. Ezek leküzdéséhez a nemzetközi szervezetek által saját részükre kidolgozott nyelvpolitikák és nyelvi stratégiák illetve a tagállamok önálló erőfeszítései járulhatnak hozzá.

A katasztrófavédelmi tevékenységek mindegyik szakaszában, úgymint a megelőzés, a védekezés és a helyreállítás során is indokolt lehet a nemzetközi kitekintés, együttműködés. A teljesség igénye nélkül, egy szomszédos országot is érintő esetleges katasztrófaveszély esetén történő tájékoztatás, nemzetközi konferenciákon lefolytatott tapasztalatcsere a bevált gyakorlatokról, nemzetközi továbbképzéseken történő részvétel vagy a külföldi segítségnyújtás egy katasztrófasújtott területen mind olyan tevékenység, amelynek folyamán a kommunikáció során a katasztrófavédelem szaknyelve (regisztere) kerül előtérbe. Ennek körülhatárolására és oktatására még egyelőre csak kezdeti és nem összehangolt lépések történtek meg, azonban az igény egyre sürgetőbb a szakma és a szakmai felsőoktatás részéről egyaránt, mely utóbbi idegen nyelvű szakirodalom, esettanulmányok feldolgozásával színesíthető [1] [2].

A cikk röviden összefoglalja a jelentősebb nemzetközi szervezetek katasztrófavédelmi törekvéseit, majd ugyanezen szervezetek nyelvpolitikájának és nyelvstratégiájának bemutatásán keresztül kísérletet tesz a katasztrófavédelmi szaknyelv azonosításában és oktatásában elért eddigi lépések és eredmények áttekintésére. A szerző rámutat a további feladatok lehetőségeire illetve kihívásaira is, katasztrófavédelmi és nyelvészeti szempontból egyaránt. Végezetül a cikk felvázolja a szerző kutatási tervének a további lépéseit, amelyek a jövőben a katasztrófavédelmi felsőoktatásba és továbbképzésekbe beépítve kedvező változásokat eredményezhetnek.

NEMZETKÖZI KATASZTRÓFAVÉDELEM

Mivel a katasztrófák nem ismernek határokat és a hatásaik nem állnak meg az országhatároknál, országok közötti együttműködésre lehet szükség a katasztrófák megelőzése vagy az ellenük történő védekezés során. Annak érdekében, hogy a segítségkérés és -nyújtás ne *ad hoc* alapon működjön, hanem kiszámíthatóbb legyen, megállapodások születtek vagy valamely egyezmény, szervezet keretein belül történnek.

Ezen kapcsolatok előnyei nem csak a katasztrófák bekövetkeztekor kamatoztathatók, hiszen ezeken keresztül már a megelőzés során is együttműködnek az országok. A nemzetközi nyitás számos olyan előnnyel jár együtt, amely egy szakterület fejlődéséhez járul hozzá, azonban a mai felgyorsult világ és globalizáció ezáltal nem csupán lehetőségeket, hanem kötelezettségeket is tartogat. Az információk szüntelen áramlása, a technológiailag rendkívül könnyű kapcsolatépítési és -tartási lehetőségek a modern szemléletű szakemberek számára számos előnyt kínálnak. A szélesebb látókörnek és a nyitottabb, befogadóbb hozzáállásnak köszönhetően nagyobb volumenű tudásanyaghoz és változatosabb megoldásokhoz férnek hozzá, amelyek közül a bevált módszereket munkájuk során szükség esetén adoptálhatnak és hasznosíthatnak, illetve a saját eredményeiket is szélesebb körben népszerűsíthetik.

A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) a Nemzetközi Főosztálya közvetítésével széleskörű nemzetközi kapcsolathálózatot épített ki, melyek nagy része, egyrészt EU, ENSZ és NATO tagságunknak köszönhető, másrészt, a földrajzi helyzetből adódóan a hét szomszédos országgal kötöttek. Nagyobb távolságra fekvő országokkal szintén születtek kétoldalú megállapodások, amelyeknek köszönhetően rendszeres tapasztalatcserére kerülhet sor. A többoldalú megállapodások is hosszú múltra tekintenek vissza, köztük a katasztrófavédelmet is taglaló Visegrádi Együttműködés, a Dél-kelet Európai Katasztrófa-megelőzési és Felkészülési Kezdeményezés (DPPI SEE²), a Salzburg Fórum és a több mint egy évszázados Nemzetközi Tűzoltó Szövetség (CTIF). [3]

A katasztrófavédelem nemzetközisége jelzi a katasztrófavédelmi szaknyelv körülhatárolásának szükségességét, ami a szakmai oktatásba bedolgozva fokozottabb nemzetközi jelenlétet eredményezhet a szakemberek számára. A továbbiakban a szerző rövid áttekintést ad a katasztrófavédelem területén történő nemzetközi együttműködést meghatározó főbb szervezetek, a NATO, az ENSZ és az EU vonatkozó szervezeteiről, intézkedéseiről és stratégiáiról.

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)

A II. világháború utolsó heteiben magalakult ENSZ fő törekvései a nemzetközi békére és biztonságra irányulnak. Mivel a biztonság fogalmát mára már tágabb területen értelmezzük, és nem kizárólag a fegyveres konfliktusok jelentenek rá veszélyt, az ENSZ ennek megfelelően más kockázati tényezőkre is kellő figyelmet fordít, köztük a katasztrófák elleni védekezésre is. Az ezen a szakterületen tevékenykedő Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (OCHA³) a katasztrófavédelem elsődleges szervezője nemzetközi szinten. Valójában ez a

² Disaster Preparedness and Prevention Initiative for South Eastern Europe

³ Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

KUK ENIKŐ: A katasztrófavédelmi terminológia azonosítása:
a múlt eredményei és a jövő kihívásai

szerv nem rendelkezik önálló erőforrásokkal, hanem az egyes országok bevethető csapatainak és eszközeinek munkáját hangolja össze. Felépítését tekintve, a New Yorkban és Genfben működő központok mellett területi irodákat működtet Európán kívül. [4]

Az OCHA szervezetén belül működő Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport (INSARAG⁴) tevékenysége a reagálás egy speciális szakterületére, a városi kutatásra és mentésre korlátozódik. A tagországok saját kutató-mentőcsapatokat állíthatnak ki, amelyeket a sikeres minősítő vizsgát követően mozgósítják szükség esetén. [5] Valójában egy több mint 80 ország és szervezet globális hálózata, melynek Magyarország hivatásos HUNOR és önkéntes HUSZÁR mentőszervezetei is aktív tagjai.

A nemzetközi segítség azonban amellet, hogy értékes és hasznos támogatás, további feladatokat is ró a fogadó ország védekezésére, hiszen a plusz személyek, eszközök munkáját is irányítani kell, összhangba kell állítani a már meglévő csapatokéval. Ebben a koordináló folyamatban vesz részt az ENSZ Katasztrófa Becslési és Koordinációs (UNDAC⁵) csoportja [6].

Az ENSZ Katasztrófa-elhárítási Nemzetközi Stratégiáját (ISDR⁶) 1999 decemberében fogadták el, és a Titkárság részeként működő, összetett felépítésű hivatal (UNISDR) felelős a végrehajtásáért a területi hivatalokkal együtt [7]. Előzményként érdemes megemlíteni, hogy az 1990-es éveket a Természeti csapások csökkentésének évtizedének (IDNDR) kiáltotta ki az ENSZ és ennek a programnak a folytatásaként tekinthetünk a stratégiára, amely a hangsúlyt a megelőzésre, a kockázatok csökkentésére helyezi [8].

Az ENSZ két fő katasztrófavédelmi szervezete, az OCHA és az UNISDR közötti fő különbség, hogy míg az előbbi tevékenysége a reagálásra, vagyis a katasztrófák során illetve az azokat követő beavatkozások hatékonyságának növelésére irányul, addig az utóbbi esetében a katasztrófák megelőzése kerül előtérbe. [8]

Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO)

A NATO megalakulásakor még szintén élénken éltek az emberekben a II. világháború szörnyűségei, így az ENSZ-hez hasonlóan a biztonságot tűzte ki egyik elsődleges célként; bár ekkor az eszközök terén a fegyveres jelleg dominált. Ma ez az állítás már nem helytálló, a katonai erőket a biztonság más szintjein is bevetik. A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés (CEP⁷) 1995-től képezi a NATO programjának a részét. Mivel az ENSZ OCHA hivatalához hasonlóan a koordinációs feladatok ellátását, az információcsere elősegítését és a támogatások szervezését biztosítja, ezért felmerülhet a kérdés, hogy milyen okból tevékenykedik ugyanezen a területen a NATO is? A CEP tisztázza ezt a kérdést, elismeri, hogy az OCHA az elsődleges szereplő ezen a területen.[8] Az egyes országok válláról sem vesz le minden felelősséget és kötelezettséget, hiszen a polgári veszélyhelyzeti tervezés továbbra is nemzeti feladat, azonban nemzetközi szinten harmonizáció és koordináció szükséges.

⁴ International Search and Rescue Advisory Group

⁵ United Nations Disaster Assessment and Coordination Team

⁶ International Strategy for Disaster Reduction

⁷ Civil Emergency Planning

A NATO szervezetéhez kötődő, egy földrajzilag kiterjedtebb területen működő katasztrófavédelmi egység az Euro-atlanti Katasztrófa-reagálási Koordinációs Központ (EADRCC⁸). A műveletek koordinálása mellett a felkészültségre is hangsúlyt helyez, mivel számos országban végeztek már gyakorlatokat. A hozzá szorosan kapcsolódó, többnemzetiségű Reagálási Egység (EADRU⁹) szükség esetén áll fel és szakembereket, felszerelést vagy egyéb szükséges dolgokat juttat el szervezeten a katasztrófa helyszínére. [9]

A NATO határain kívülre tekintve, a partnerségi programok, leginkább a Partnerség a Békéért program (PfP¹⁰) az, ami lehetőséget nyújt a nem tagállamok számára is különböző szintű együttműködések kialakítására a NATO-val, szintén szerepet vállalva a katasztrófa-elhárítás folyamatában.

Európai Unió (EU)

Annak ellenére, hogy az Európai Unió (EU) főként egy gazdasági és politikai jellegű szövetség, a katasztrófavédelem sem kerül a feladatok, tevékenységek margójára. A múltba még távolabbra visszatekintve látható, hogy már az EU egyik elődszervezetének, az Európai Gazdasági Közösségnek az alapító okiratában, a Római Szerződésben is megjelenik a „természeti csapás vagy más rendkívüli események által okozott károk helyreállítására nyújtott támogatás” lehetősége. A kezdetek óta mára jóval hangsúlyosabb szerepet kapott a katasztrófavédelem és 2010 óta külön főigazgatóság, a Humanitárius Segítségnyújtás és Polgári Védelem Főigazgatósága (ECHO¹¹) foglalkozik specifikusan a katasztrófavédelem területével.

Az iparbiztonság területén az EU egyik legmeghatározóbb törekvése a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzéséhez, a kockázatuk csökkentéséhez kapcsolódik. Ezen a területen az EU egységes irányelveket, a SEVESO irányelveket dolgozta ki, amelyek tartalmazzák a vegyi anyagok osztályozását, a veszélyes üzemekkel szemben támasztott követelményeket, a szükséges jelentéseket, és az ellenőrzésükkel kapcsolatos hatósági feladatokat. A módosításoknak köszönhetően 2015. június 1-jén a kisebb módosításokat bevezető SEVESO III. irányelv lépett életbe.

⁸ Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre

⁹ Euro-Atlantic Disaster Response Unit

¹⁰ Partnership for Peace

¹¹ European Commission's Humanitarian aid and Civil Protection Department

1. ábra A nemzetközi katasztrófavédelem főbb szereplői (Forrás: saját szerkesztés)

A fentiek azt igazolják, hogy a katasztrófák elleni védekezés feladatai nem csak országhatáron belüli zárt tevékenységként jellemezhetők, hanem sok esetben nagyon szerteágazó nemzetközi kapcsolatokat is igénylő feladatként jelentkeznek. A nemzetköziség, a nemzetközi kapcsolatok fenntartása, valamint a konkrét segítségnyújtás hatékony megszervezése és végrehajtása is megköveteli, hogy idegen szaknyelvi tudással megfelelően felkészített szakemberek álljanak készen a szolgálat ellátására.

KATASZTRÓFAVÉDELMI KIHÍVÁSOK A SZAKNYELV KÖRÜLHATÁROLÁSÁBAN

A nemzetközi együttműködés lebonyolítását megkönnyíti a standardizálásra törekvés, a fogalmak, eszközök, eljárások egymáshoz közelítése. Minél magasabb fokú ez az egységesítés, annál könnyebb a különböző országok rendszerei, szervezetei között megtalálni a kapcsolódási pontokat és annál gördülékenyebb lehet a kooperáció. Ez a katasztrófavédelem területén ideálisan azt jelentené, hogy az itt használt fogalmi, feladat- és szervezetrendszer országokként megegyezik, ami azonban összességében nehezen kivitelezhető, így csak egyes tevékenységek, például a nemzetközi kutatás-mentés esetében vagy a veszélyes áruszállítás szabályozásban történt jelentős előrelépés a nemzetközi standardizáció irányába. Ennek oka lehet, hogy a katasztrófavédelemben számos országspecifikus tényező jelentkezik, például az adott országra jellemző katasztrófatípusok, amelyek hatással vannak az ország katasztrófavédelmi rendszerére is. Ezért a teljes azonosság helyett inkább a katasztrófavédelem közös alapokon történő működése a reális, optimális állapot. Ez azt jelenti, hogy a közös cél elérése érdekében egységes irányelveket kell követnünk, egy bizonyos szinten harmonizálni kell a tevékenységeket és szabványosítani a módszereket.

Ezek a különbségek természetesen jelentkeznek az ország katasztrófavédelmi szaknyelvében is, azon belül a terminológiában. Ahogy a különböző országok katasztrófavédelmének szervezet- és feladatrendszere nem egyezik, úgy az országok katasztrófavédelmének fogalomkészletei sem fedik egymást tökéletesen. Vannak fogalmak, melyek csak egy-egy ország katasztrófavédelmében használatosak, míg más fogalmak esetében országonként kisebb-nagyobb mértékű jelentésmódosulást lehet tapasztalni.

Első lépésként fontos tisztázni, hogy mit értünk Magyarországon a katasztrófavédelem fogalma alatt. Magyarországon a katasztrófavédelem 2000. január 1-jei megalakulását az 1999. évi LXXIV. törvény rögzíti, amely a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel intézkedik. A következő lépcsőfok, a minden szinten egységes katasztrófavédelem létrejötte több mint egy évtizeddel később, 2012. január 1-jén valósult meg a 2011. évi – a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló – CXXVIII. törvény (továbbiakban: Katasztrófavédelmi törvény) alapján, ami a következőképpen határozza meg a katasztrófavédelem fogalmát: „a különböző katasztrófák elleni védekezésben azon tervezési, szervezési, összehangolási, végrehajtási, irányítási, létesítési, működtetési, tájékoztatási, riasztási, adatközlési és ellenőrzési tevékenységek összessége, amelyek a katasztrófa kialakulásának megelőzését, közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, a károsító hatásuk csökkentését, a lakosság élet- és anyagi javainak védelmét, az alapvető életfeltételek biztosítását, valamint a mentés végrehajtását, továbbá a helyreállítás feltételeinek megteremtését szolgálják”. [10]

Az ENSZ Humanitárius Ügyek Hivatala és a NATO a következőképpen definiálja a katasztrófavédelmet: Egy (adott) katasztrófa különböző szakaszaival kapcsolatos irányelvek, igazgatási döntések valamint operatív tevékenységek szerve valamennyi szinten.¹²

A két meghatározás tartalmilag nem ütközik, lényegileg megegyeznek és egységes felfogást tükröznek. Mindemellett, a terjedelmükből is következik, hogy a magyar fogalom sokkal részletesebb, a hazai katasztrófavédelmi tevékenységek jellegének teljes skáláját listázza, míg az ENSZ meghatározása tömörebb és inkább általánosít.

Annak ellenére, hogy a katasztrófavédelem nemzetközi meghatározásával az országok azonosulni tudnak, a korábban említett nemzeti sajátosságok, úgymint az ország területén előforduló gyakori katasztrófatípusok, a szervezeti hagyományok formálták és alakították az adott ország katasztrófavédelmi feladatkörét és szervezetrendszerét. A magyarországi katasztrófavédelem erősen centralizált szervezetére egyfajta gyűjtőfogalomként is tekinthetünk a feladatköre szempontjából. Három alappillére, vagyis fő szakterülete van: tűzvédelem, polgári védelem és iparbiztonság, amelyek a katasztrófavédelem megalakításáig, 2000. január 1-ig egymástól elkülönülten működtek. A helyi szinten szervezett tűzvédelem a 19. század folyamán alakult ki, majd a 20. század közepén lépett országos szintre. A polgári védelem gyökerei a második világháborúig nyúlnak vissza, az idők folyamán azonban a veszélyforrások módosulásának köszönhetően változott a feladatköre is, amit a jogi szabályozások is tükröznek. Míg az 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről “a honvédelem rendszerében megvalósuló szervezet, feladat és intézkedési rendszerként”

¹² A szerző fordítása.

KUK ENIKŐ: A katasztrófavédelmi terminológia azonosítása:
a múlt eredményei és a jövő kihívásai

definiálja ezt a szakterületet, addig a Katasztrófavédelmi törvény megfogalmazásában már “össztársadalmi feladat-, eszköz- és intézkedési rendszer”. Ez a módosítás is utal az időközben végbement változásra, miszerint a polgári védelem a katasztrófavédelem szervezetén belül a Belügyminisztérium alárendeltségébe került át a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből. A harmadik pillér, az iparbiztonság szervezett formában, hazánkban az utóbbi több mint másfél évtizedre nyúlik vissza, tehát egy egészen új keletű szakterület. Hazai jog- és intézményrendszere több szállal kötődik a nemzetközi és európai uniós szabályozáshoz bármely résztevékenységét is vizsgáljuk (veszélyes létesítmények, veszélyesáru-szállítás, létfontosságú rendszerelemek és nukleárisbaleset-elhárítás).

A magyar katasztrófavédelmi szervezetet tehát a fentebb említett három szakterület szoros szervezeti kapcsolata jellemzi, ezek integráltan működnek a szervezeten belül. Ez a rendszer azonban nem általános, országonként újabb és újabb sajátosságokat, eltéréseket fedezhetünk fel. Többek között találkozhatunk olyan megoldással, ahol ezek a szakterületek szervezetenként elkülönülten, külön egységekben működnek, azonban katasztrófa esetén képesek az együttműködésre, míg máshol a katasztrófavédelmet szűkebb értelemben használva a polgári védelemmel azonosítják, megőrizve annak honvédelmi jellegét.

Mindezek a szervezetbeli és a feladatokból fakadó különbségek mutatják, hogy hiába egységes a katasztrófavédelem általános jellegéről, szerepéről, céljairól az elgondolás, az egyéni nemzeti sajátosságok rányomják a bélyegüket az adott ország katasztrófavédelmére, ezen keresztül pedig az ott használt katasztrófavédelmi szaknyelvre is.

NYELVÉSZETI ÉS NYELVI KIHÍVÁSOK A KATASZTRÓFAVÉDELMI SZAKNYELV AZONOSÍTÁSÁBAN

A különböző szaknyelveket a nyelvészet “nyelvén” a regiszterek közé sorolják, amik tulajdonképpen egy szakmához, cselekvéshez vagy témához kötődő nyelvváltozatok, más szóval foglalkozási nyelvváltozatok. A köznyelvvél összehasonlítva egy adott szakmai nyelvet számos különbséget fedezhetünk fel, amelyek egyébként nem feltétlenül szembetűnőek, hiszen ugyanarról a nyelvről, illetve nyelven beszélünk. A különbségek közül első helyen érdemes említeni a szókincsbeli vagyis lexikai, terminológiai különbségeket, hiszen ezek a legegyszerűbben tetten érhetők. A további nyelvi szinteken már mélyrehatóbb elemzésekre van szükség ahhoz, hogy azonosítani lehessen az eltéréseket, ezek – a nyelvészeti szaknyelvet használva – a szintaktikai, grammatikai, stilisztikai és pragmatikai szintek, ami köznyelven mondva és némileg egyszerűsítve, a mondattani, nyelvtani, stílusbeli és “külső” jelentéstani különbségek. [11] A szerző figyelme ezen cikkben és a kutatásaiban egyaránt a katasztrófavédelmi szaknyelv szókincsére irányul, leszűkítve ezáltal a korábban említett nyelvi szintek csoportját a lexikai, terminológiai szintre.

Fontos megjegyezni, hogy a saját anyanyelvünkön is el kell sajátítanunk a foglalkozásunk szaknyelvét, annak terminológiáját és sajátosságait. Ennek megfelelően, a katasztrófavédelem szakos hallgatók a szakmai tantárgyak közvetítésével indirekt és akár direkt módon is ismerkednek a katasztrófavédelem szakmai nyelvváltozatával.

A továbbiakban a cikk felvázolja a főbb, katasztrófavédelem területén is tevékeny nemzetközi szervezetek nyelvpolitikájának fontosabb irányelveit, amelyek segítenek a több nemzetet magukban foglaló szervezetek működése során felmerülő nyelvi akadályok leküzdésében, valamint kitér a terminológiai adatbázisok jelenlegi állapotára és azok katasztrófavédelmi vonatkozásaira.

Az EU, a NATO és az ENSZ ennek megfelelően már a megalakulásukkor egyértelmű nyelvpolitikát fektettek le, mely mindhárom szervezet esetében másféle megközelítésről tanúskodik. Az EU nyelvpolitikájának sarkalatos eleme az Alapjogi Charta 22. cikke, amely kimondja, hogy “az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget”. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a jelenlegi 28 tagállam 24 hivatalos nyelve közül mindegyik az EU hivatalos nyelvének számít és egyiket sem kívánja priorizálni, ezáltal előnyben részesítve az adott nyelvet beszélő EU-állampolgárokat. Az uniós polgároknak joguk van a saját anyanyelvükön hozzáférni a főbb információkhoz, rendeletekhez, jogalkotási szövegekhez illetve ügyet intézni. Specifikus információk esetében azonban előfordulhat, hogy azok csak a leggyakoribb nyelveken elérhetők. [12] Az EU nyelvpolitikájának megfelelően a sokszínűség tisztelete és megőrzése érdekében hatalmas erőfeszítéseket kell tennie, hiszen temérdek mennyiségű adatot, dokumentumot kell esetenként a hivatalos nyelvek mindegyikére lefordítani illetve szóbeli kommunikáció esetén tolmácsolni. Ezen teendők elvégzésre a feladatok óriási mennyisége miatt külön Fordítási és Tolmácsolási Főigazgatóságok létrehozása volt indokolt.

A nyelvi sokszínűség megőrzése mellett az EU nyelvpolitikájának másik lába az idegennyelvtanulás ösztönzése, szám szerint az anyanyelven kívüli kettő idegen nyelv elsajátítása. A 2012-es “Az európaiak és a nyelvek” Eurobarométer közvélemény-kutatás szerint az uniós állampolgárok 98%-a egyetért az idegen nyelvek ismeretének kiemelt fontosságával, az eredmények alapján azonban Magyarország sajnos eléggé elmaradott ezen a területen. [13]

Az EU egyik eszköze – többek között – a katasztrófavédelmi terminológia egységesítésére közvetett módon azok jogszabályokban történő használata, alkalmazása. Közvetlen módszere viszont az 1999-ben létrehozott, de 2004-től nyilvános Interaktív Európai Terminológia¹³ létrehozása, amely a korábbi adatbázisokat egyesítve és azóta is folyamatosan frissítve az EU érdekeltségébe tartozó összes szakterületet érinti. Katasztrófavédelmi kifejezéseket is tartalmaz, azonban kifejezetten erre a szakterületre nem szűkíthető le.

A NATO nyelvpolitikájának a kulcsszava, hasonlóan az egész szervezet működéséhez, az interoperabilitás, vagyis a sikeres, hatékony együttműködésre való képesség [14]. Ennek megfelelően két hivatalos nyelvet jelöltek ki, az angolt és a franciát, melyek közül az előbbi dominánsabbá vált az idők folyamán.

Az interoperabilitás céljából a NATO már röviddel a megalakulása után megkezdte a standardizációs folyamatot, mely a közös nyelv mellett vagy inkább azon belül a közös terminológia kijelölését is magában foglalja. A különböző doktrínák, eljárások, szervezetek, felszerelések egységesítésére 1951-ben létrehozták a Katonai Szabványosítási Ügynökséget

¹³ Interactive Terminology for Europe (IATE)

KUK ENIKŐ: A katasztrófavédelmi terminológia azonosítása:
a múlt eredményei és a jövő kihívásai

¹⁴, ami a mai napig működik NATO Szabványosítási Ügynökség néven és bár több mint 50 évre nyúlnak vissza az ezzel kapcsolatos erőfeszítések, még most sem tekinthető egy lezárult folyamatnak. [15] A NATO tevékenységek teljes vertikumát lefedő, több mint 10.000 definíciót tartalmazó NATOTerm bázis is folyamatosan bővül. Érdemes megemlíteni, hogy a NATO-nál alkalmazott rövidítéseket és akronímákat az Magyar Honvédség folyamatosan frissülő formában, elektronikusan elérhetővé teszi Integrált Terminológiai Adatbázis néven és egyéb kiadványokban [16]. Figyelembe véve, hogy a katasztrófavédelem a katonai érdekeltségbe is beletartozik, a NATO fogalomtárak is tartalmaznak releváns szócikkeket.

Az ENSZ 6 hivatalos nyelvet jelölt ki: angol, francia, orosz, spanyol, kínai, arab. Ezeket a nyelveket használják közgyűléseken, megbeszéléseken, a különböző dokumentumok ezeken a nyelveken elérhetők és tudatosan törekednek arra, hogy egyik se kerüljön hátrányba a többihez képest. [17] Egy ekkora méretű, 193 tagországot felölelő szervezetnél lehetetlen megteremteni az infrastrukturális és személyi feltételeket ahhoz, hogy a működése során lehetőséget biztosítson az anyanyelv használatára. Ebből a nézőpontból a nyelvpolitikája arany középútnak tekinthető az EU idealisztikus és a NATO pragmatikus megoldásai között.

2009-ben az ENSZ egy 53 szócikket tartalmazó terminológiai kiadványt [18] állított össze a katasztrófa kockázat csökkentés témakörében, ami elérhető az összes hivatalos nyelven. Tekintve a terjedelmét egyértelmű, hogy ez a szójegyzék csak a katasztrófavédelem egy alterületét fedi le.

Áttekintve három nemzetközi szervezet nyelvpolitikáját és a terminológiai szójegyzékek katasztrófavédelmi aspektusait, megállapíthatjuk, hogy különböző nyelvpolitikai irányelvek által vezérelve, de mindannyian hasonló célból kiemelt fontosságú feladatnak tartották a terminológiai adatbázisok létrehozását. Bár ezek tartalmaznak katasztrófavédelmi elemeket, kimondottan katasztrófavédelmi szójegyzék illetve olyan, ami a katasztrófavédelem magyar értelmezésére fókuszálna annak teljes feladatrendszerével együtt, még nem elérhető.

A KUTATÁS JÖVŐBENI IRÁNYAI ÉS HASZNOSÍTHATÓSÁGA

A szerző a továbbiakban a kutatását empirikus kutatási módszereket alkalmazva tervezi elmélyíteni. A magyar katasztrófavédelmi szervezet állományából vett mintán végrehajtott tervezett kérdőíves felmérés célja egyrészt az állomány valós, használható nyelvtudásának megítélése a kérdőívet kitöltők önértékelése – és nem a nyelvvizsga-bizonyítványok száma – alapján. Másrészt, a kutatás szempontjából értékesebb várható eredmény az idegennyelv-tudás használatára vonatkozik. A szerző megkísérli azon beosztások azonosítását, amelyek idegennyelv-tudást igényelnek az újabb változások és kihívások tükrében, illetve az adott beosztást betöltő személy tapasztalatai alapján a magasabb szintű idegennyelv-tudás hozzájárulna vagy segítené a munkavégzését és a fejlődését. A felmérés feltérképezné a katasztrófavédelem tevékenységére jellemző idegennyelv-használati sajátosságokat, többek között a különböző nyelvi készségek használatának megoszlását.

¹⁴ Military Agency for Standardisation (MAS)

Egy újabb tervezett kérdőíves felmérés külföldi katasztrófavédelmi oktatási intézményekben történő idegen nyelvi és szaknyelvi képzések jellegzetességeit igyekszik feltárni. Összevetve ezen jellegzetességeket a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézetében és a Katasztrófavédelmi Oktatási Központban zajló nyelvoktatással és összegezve a pozitív tapasztalatokat, a szerző megvizsgálja ezek hazai adaptálásának a lehetőségeit.

A kutatás „melléktermékeként” egy tematikus katasztrófavédelmi szótár és egy idegen szaknyelvi képzési anyag is készül, melyet a szerző az adott terület katasztrófavédelmi szakembereivel együttműködve állít össze. Ezen információk és segédanyagok birtokában a katasztrófavédelmi felsőoktatásban folyó idegen nyelvi képzésben dominánsabb szerepet kaphat annak szaknyelvi iránya, mely a jövő szakembereinek munkájához nyújthat támogatást és elősegíti a nemzetközi katasztrófavédelmi együttműködésben való szerepvállalást.

ÖSSZEGZÉS

A tágabb értelemben vett biztonság fokozása érdekében a katasztrófavédelem területén összetett és kiterjedt nemzetközi kapcsolathálózat működik, amelyek közül a cikk az ENSZ, a NATO és az EU releváns szervezeteit mutatta be. A nemzetközi nyitottság jegyében reális elvárásként tekinthetünk az idegennyelv-tudásra, ezen belül a szaknyelv ismeretére, mint a szakmai fejlődés egyik elősegítőjére. A katasztrófavédelmi szaknyelv terminológiájának azonosítására történt törekvések vizsgálata alapján elmondható, hogy azok bár hasznosak, szórványosak és nem fedik le tökéletesen a magyar katasztrófavédelem teljes feladatkörét. Katasztrófavédelmi és nyelvészeti, nyelvi nehézségek egyaránt felmerülnek egy terminológiai adatbázis összeállítása során, amelyek vizsgálata által a cikk felhívta a figyelmet egy lehetséges kutatási irányra a katasztrófavédelem területén, ami elősegítheti a nemzetközi együttműködésben történő aktív szerepvállalást, ezáltal támogatva a magyar katasztrófavédelmi szakemberek munkáját is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] KÁTAI-URBÁN Lajos (szerk.): *Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet Önértékelés Programakkreditáció*. Budapest, BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2016. ISBN: 978-615-80429-3-2
- [2] CSÉPLŐ Zoltán – KÁTAI-URBÁN Lajos – VASS Gyula: Az iparbiztonsági képzési rendszer műszaki technikai feltételeinek vizsgálata. *Bolyai Szemle*, 2016. évi 3. szám, pp. 65–86. ISSN 1416-1443
- [3] A BM OKF honlapja: http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_nemzetkozi_index (2016. szeptember 15.)
- [4] A Magyar ENSZ Társaság honlapja: http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/az_ensz_szervezeteinek_a_rendszere/a_titkarsag_szervezete_es_a_regionalis_gazdasagi_bizottsagok (2016. szeptember 15.)
- [5] Az INSARAG honlapja: <http://www.insarag.org/en/about/background.html> (2016. szeptember 15.)
- [6] Az ENSZ OCHA honlapja: <http://www.unocha.org/what-we-do/coordination-tools/undac/overview> (2016. szeptember 15.)
- [7] Az UNISDR honlapja: <http://www.unisdr.org/who-we-are> (2016. szeptember 15.)
- [8] MUHORAY Árpád – BECZE Réka: *A katasztrófavédelmi szervek nemzetközi együttműködése*. Oktatási segédanyag, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013.
- [9] A NATO honlapja: <http://www.nato.int/eadrcc/sop/sop.htm> (2016. szeptember 16.)
- [10] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- [11] KURTÁN Zsuzsa: Szaknyelvi regiszterek és nyelvhasználati szinterek. *Porta Lingua*, 2014. pp. 35–45. ISSN 1785-2420
- [12] EU: Nyelvpolitika. https://europa.eu/european-union/abouteuropa/language-policy_hu (2016. szeptember 17.)
- [13] Europeans and their Languages. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (2016. szeptember 17.)
- [14] UJHÁZSY László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája. *Hadtudomány*, 2014/1–2., pp. 70–71.

- [15] JONES, Ian: The NATO Terminology Programme and NATOTerm: <http://www.mt-archive.info/Aslib-2011-Jones.pdf> (2016. szeptember 18.)
- [16] KRIZBAI János (szerk.): *Fiatal tisztek zsebkönyve*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016. p. 255.
- [17] Az ENSZ honlapja: Official languages: <http://www.un.org/en/sections/about-un/official-languages/> (2016. szeptember 18.)
- [18] UNISDR Terminology: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology> (2016. szeptember 18.)